

Agnieszka Wojcieszak

Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland

ORCID: 0000-0003-1739-4037

a.wojcieszak@amu.edu.pl

O poszanowaniu godności człowieka na przykładzie polskich gwarancji jej ochrony oraz orzecznictwa Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki

On Respect for Human Dignity on the Example of Polish Guarantees of Its Protection and the Judicature of the Supreme Court of the United States of America

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł w syntetyczny sposób prezentuje analizę godności człowieka z perspektywy polskich gwarancji jej ochrony oraz orzecznictwa Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki. Nie ulega wątpliwości, że godność człowieka od zawsze budziła zainteresowanie przedstawicieli nauki prawa i judykatury. Wielokrotnie próbowano godność definiować oraz określać rolę, jakie pełni w systemie prawa. Często również podejmowano polemikę naukową nad jej znaczeniem dla myśli polityczno-prawnej. Niejednokrotnie utożsamiano ją z konkretną ideą filozoficzną czy ideą polityczną, nierzadko traktując jako „pusty frazes”. Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie z jednej strony obecnych rozwiązań legislacyjnych zmierzających do zagwarantowania właściwej ochrony godności w polskim systemie prawnym, z drugiej zaś sposobu postrzegania godności w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych. Przyczynkiem do podjęcia analizy tego niezwykle doniosłego zagadnienia jest monografia poświęcona idei godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA, którą poddano pod refleksję. Rozważania zakończono podsumowaniem, w którym podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy dotychczasowe orzecznictwo przypisuje właściwą funkcję i rolę godności człowieka.

Słowa kluczowe: godność człowieka; ochrona godności; idea godności człowieka; system prawa; polski system prawny; orzecznictwo Sądu Najwyższego USA

CORRESPONDENCE ADDRESS: Agnieszka Wojcieszak, PhD, Assistant Professor, Adam Mickiewicz University (Poznań), Faculty of Law and Administration, Niepodległości 53, 61-714 Poznań, Poland.

WPROWADZENIE

Godność człowieka jest wartością fundamentalną, o wyjątkowo złożonym znaczeniu prawnym.¹ Traktowana jako instrument ochrony praw człowieka oraz wskazówka interpretacyjna przy stosowaniu norm odnoszących się do praw i wolności, znajduje unormowanie zarówno w aktach prawa polskiego,² prawa międzynarodowego,³ jak i prawa Unii Europejskiej.⁴ Z perspektywy aksjologii godność

¹ Zob. m.in. L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 31–69; K. Dobrzeniecki, [w:] *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, red. M. Balcerzak, S. Sykuna, Warszawa 2010, s. 144–147; H. Majkrzak, *Godność i niegodność człowieka*, Kraków 2009, s. 16–17; F.J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001, s. 17 i n.; L. Bosek, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 723; T. Guz, *O naturze wrodzonej godności człowieka*, [w:] *Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012, s. 13–27; K. Orzeszyna, *The Right to Natural and Dignified Death*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2020, vol. 29(4), s. 222.

² Zwłaszcza w: preambule, art. 30, art. 233 ust. 1, pośrednio również w art. 39, 40 i 41 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.); w rozdziale VI, art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (t.j. Dz.U. 2020, poz. 849 ze zm.); art. 36 ust. 1–2 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (t.j. Dz.U. 2020, poz. 514 ze zm.); art. 18d ust. 2, art. 18 f pkt 3, art. 33 ust. 3, art. 49 pkt d ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. 2020, poz. 685 ze zm.).

³ Zwłaszcza w: preambule Karty Narodów Zjednoczonych (Dz.U. 1974, nr 23, poz. 90 ze zm.); Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 10 grudnia 1948 r. (o godności jest mowa w tekście Deklaracji pięciokrotnie: we wstępie – o godności przyrodzonej oraz godności wartości osoby ludzkiej, w art. 1 – o godności, art. 22 – o ludzkiej godności, art. 23 § 3 – o godności człowieka); Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka – zarówno w preambułach obu Paktów znajduje się odwołanie do godności, jak i w przepisach materialnoprawnych, m.in. w art. 13 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwartym do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 169) oraz w art. 10 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, otwartym do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167); Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526 ze zm.) – do kwestii godności odwołuje się preambuła Konwencji oraz przepisy art. 23 ust. 1, art. 28 ust. 2, art. 37 pkt c, art. 39, art. 40 ust. 1; preambule oraz art. 1 Konwencji Rady Europy o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny przyjętej dnia 4 kwietnia 1997 r. w Owiedo. Szerzej: L. Bosek, [w:] *Konstytucja RP*..., s. 731; J. Zajadło, *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” 1989, nr 2, s. 104–109; H. Andrzejczak, *Filozoficzno-prawne podstawy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „*Roczniki Filozoficzne*” 1966, vol. 14(2), s. 81–97; M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999, s. 79 i n.; M. Witkiewicz, *Rozważania wokół art. 30 Konstytucji RP (aspekt medyczny konstytucyjnej zasady godności człowieka)*, „*Przegląd Sejmowy*” 2001, nr 6, s. 19; L. Garlicki, [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 1: *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010, s. 19–20; M. Chmaj, [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2016, s. 34–35.

⁴ Zwłaszcza w preambule oraz art. 1, 25, art. 31 ust. 1 i art. 34 ust. 3 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202/389, 2016) oraz w art. 21 Traktatu o Unii Europejskiej (Dz.

stanowi wartość pierwotną i nadrzędną w stosunku do państwa.⁵ Rozstrzyga o bezwzględnej oraz równej ochronie podmiotowości człowieka,⁶ a także wyraża istotę człowieczeństwa.⁷

Dla polskiego systemu prawnego zasadnicze znaczenie ma art. 30 Konstytucji RP, zgodnie z którym „przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”. Podobne stanowisko prezentowane jest na kanwie orzecznictwa Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki. Wskazuje się, że „godność człowieka to bezcenna i przyrodzona, równa oraz powszechna wartość przynależna każdej jednostce wyłącznie z racji bycia człowiekiem, której podstawowymi kontekstami interpretacyjnymi są wolność wyboru oraz sfera autonomii osobistej i z racji poszanowania tych wartości winna być jak najbardziej wolna od wszelkich ingerencji zewnętrznych, zwłaszcza ze strony państwa”.⁸ W rezultacie godność traktowana jest jako wartość pierwotna, na której opiera się nie tylko system prawa, lecz także poszczególne wolności i prawa człowieka i obywatela.

Przyczynkiem do napisania niniejszego opracowania była monografia pt. *Idea godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki* (Poznań 2019, ss. 389) napisana przez dr. hab. M. Urbańczyka, prof. UAM.⁹ Trudno odnieść się do podejmowanych w niej problemów badawczych bez uwzględnienia naszego rodzimego, polskiego dorobku doktryny i orzecznictwa w zakresie po-

Urz. UE C 202/13, 2016), wersja skonsolidowana. Szerzej L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej...*, s. 209–212, 255; idem, *Ochrona godności człowieka w prawie Unii Europejskiej a konstytucyjne granice przekazywania kompetencji państwa*, „Przegląd Sejmowy” 2008, nr 2, s. 61 i n.; J. Sozański, *Prawa człowieka w Unii Europejskiej po traktacie Lizbońskim*, Warszawa–Poznań 2010, s. 253; S. Retterer, *Pojęcie godności w obowiązującym i przyszłym prawie wspólnotowym*, [w:] *Godność człowieka jako kategoria prawna (Opracowania i materiały)*, red. K. Complak, Wrocław 2001, s. 89 i n.; B. Banaszak, *Unia Europejska jako wspólnota wartości*, „Przegląd Sejmowy” 2014, nr 4, s. 10 i n.

⁵ Wyrok TK z dnia 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54; wyrok TK z dnia 15 listopada 2000 r., P 12/99, OTK 2000, nr 7, poz. 260; wyrok TK z dnia 7 stycznia 2004 r., K 14/03, OTK-A 2004, nr 1, poz. 1. Podobnie postanowienie TK z dnia 6 listopada 2008 r., P 5/07, OTK-A 2008, nr 9, poz. 163.

⁶ Dotychczas Trybunał Konstytucyjny nie opierał swoich rozstrzygnięć wyłącznie na podstawie przepisu art. 30 Konstytucji RP, co jednak w żaden sposób nie wpływa na postrzeganie godności człowieka w aspekcie prawa podmiotowego. Zob. M. Granat, *Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna*, „Państwo i Prawo” 2014, z. 8, s. 3; J. Potrzeszcz, *Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna*, „Państwo i Prawo” 2014, z. 8, s. 29.

⁷ L. Bosek, [w:] *System Prawa Medycznego*, t. 1: *Instytucje prawa medycznego*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2018, s. 708; B. Gronowska, *Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. Z. Witkowski, A. Bień-Kacała, Toruń 2015, s. 157; D. Fleszer, *Godność i prywatność osoby w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2015, nr 1, s. 22.

⁸ M. Urbańczyk, *Idea godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Poznań 2019, s. 353.

⁹ *Ibidem*.

szanowania godności człowieka. Z tego względu całość rozważań podzielona została na dwie części. Pierwsza z nich odwołuje się do niektórych spośród obowiązujących gwarancji ochrony godności człowieka w systemie prawa polskiego, uwzględniając dorobek orzecznicy w tym zakresie.¹⁰ Z kolei w drugiej podjęto próbę oceny amerykańskiej doktryny godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W tym celu znamienne zdaje się być odwołanie do podjętych we wspomnianej monografii rozważań. Dzięki temu możliwe będzie udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy dotychczasowe orzecznictwo przypisuje właściwą funkcję i rolę godności człowieka.

WYBRANE GWARANCJE OCHRONY GODNOŚCI CZŁOWIEKA W PRAWIE POLSKIM¹¹

Nie ulega wątpliwości, że przepis art. 30 Konstytucji RP uznaje godność za cechę przyrodzoną i niezbywalną oraz nadaje jej przymiot nienaruszalności.¹² Z przyrodzonego charakteru godności wynika, że jest to dobro, które nierozdzielnie przysługuje każdemu człowiekowi¹³ z racji samego faktu bycia istotą ludzką.¹⁴ Z tego też względu nie można nikogo pozbawić godności.¹⁵ Niezależnie od statusu prawnego czy zakresu zdolności do czynności prawnych, przynależy do człowieka przez całe jego życie.¹⁶ Godność stanowi zatem wartość uniwersalną.¹⁷ Uznaje się

¹⁰ Zob. zwłaszcza przypisy 19, 22, 24, 32 i 35 niniejszego opracowania.

¹¹ Ta część tekstu to jednocześnie fragment rozprawy doktorskiej autorki. Zob. A. Wojcieszak, *Autonomia pacjenta z zaburzeniami psychicznymi*, Warszawa 2021.

¹² Godność w odróżnieniu od innych praw i wolności konstytucyjnych nie może być ograniczona ustawą w trybie art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Zob. B. Banaszak, *Prawa człowieka i obywatela w nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 1997, nr 5, s. 57; wyrok TK z dnia 5 marca 2003 r., K 7/01, OTK-A 2003, nr 3, poz. 19.

¹³ Szerzej: R. Hajduk, *Współczesne zagrożenia godności ludzkiej według adhortacji apostołskiej Jana Pawła II Ecclesia in Europa*, [w:] *Godność człowieka i rodziny*, red. W. Nowak, M. Tunkiewicz, Olsztyn 2007, s. 14–15; J. Krukowski, *Zasada poszanowania godności ludzkiej i prawa do życia w biomedycynie w prawie międzynarodowym*, [w:] *Ius et Lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002, s. 491.

¹⁴ Zob. W. Jedlecka, *Godność człowieka jako podstawa aksjologiczna porządku prawa Unii Europejskiej*, [w:] *Współczesne koncepcje ochrony wolności i praw podstawowych*, red. A. Bator, M. Jabłoński, M. Maciejewski, K. Wójtowicz, Wrocław 2013, s. 170; F.J. Mazurek, *Godność człowieka a prawa człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1980, vol. 8, s. 39.

¹⁵ Zob. B. Banaszak, M. Jabłoński, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, red. J. Boć, Wrocław 1998, s. 68.

¹⁶ Zob. M. Witkiewicz, *op. cit.*, s. 20, 26.

¹⁷ L. Bosek, [w:] *System Prawa Medycznego...*, s. 708; A. Zoll, *Godność człowieka jako źródło wolności i praw*, [w:] *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Alicji Grześkowiak*, red. A. Dębiński, M. Gałazka, R.G. Hałas, K. Wiak, Lublin 2006, s. 281. Odmienne: K. Woźtyczek, *Ochrona godności człowieka, wolności i równości przy pomocy skargi konstytucyjnej w polskim systemie prawnym*, [w:] *Godność człowieka jako kategoria prawa...*, s. 206.

ją za wartość konstytucyjną „o centralnym znaczeniu dla zbudowania aksjologii obecnych rozwiązań konstytucyjnych, przez pryzmat której należy dokonywać wykładni i stosowania wszystkich pozostałych postanowień o prawach, wolnościach i obowiązkach jednostki”.¹⁸

Omawiając sposoby postrzegania godności człowieka, należy wyraźnie podkreślić, że przez wzgląd na funkcje, które pełni, zajmuje niezwykle istotne miejsce w systemie prawa.¹⁹ Wyznacza nie tylko zakres poszczególnych praw i wolności, ale przede wszystkim wpływa na sposób interpretowania i stosowania Konstytucji RP.²⁰ W rezultacie traktuje się ją jako normatywną („poszanowanie i ochrona”)

¹⁸ Wyrok TK z dnia 22 stycznia 2013 r., P 46/09, OTK-A 2013, nr 1, poz. 3; podobnie wyrok TK z dnia 20 marca 2006 r., K 17/05, OTK-A 2006, nr 3, poz. 30; M. Chmaj, *Konstytucyjna zasada godności człowieka i praktyka jej stosowania w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Dylematy praw człowieka*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2008, s. 36; E.H. Morawska, *Prawa konstytucyjne człowieka i obywatela Rzeczypospolitej Polskiej a prawa podstawowe Unii Europejskiej. Analiza porównawcza*, „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 1, s. 36.

¹⁹ W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego można spotkać się również z poglądem o funkcjonowaniu godności w wymiarze prawa podmiotowego chronionego za pomocą skargi konstytucyjnej. Oznacza to, że godność człowieka może stanowić samodzielny wzorzec kontroli konstytucyjności prawa zarówno w trybie wnioskowym, jak i w trybie skargowym. Wskazuje się, że „stanowisko przeciwne, kwestionujące zaliczenie godności do praw podmiotowych jednostki, w nieprzekonujący interpretacyjnie sposób ogranicza konstytucyjną ochronę jednostki”. Dlatego Trybunał Konstytucyjny „konsekwentnie opowiada się za dopuszczalnością uznania art. 30 Konstytucji za samodzielny wzorzec kontroli, także w skargach konstytucyjnych”. Dotyczy to tylko tych sytuacji, w których rzeczywiście doszło do naruszenia godności człowieka. Zob. wyrok TK z dnia 5 marca 2003 r., K 7/01, OTK-A 2003, nr 3, poz. 19; wyrok TK z dnia 7 marca 2007 r., K 28/05, OTK-A 2007, nr 3, poz. 24; wyrok TK z dnia 9 października 2001 r., SK 8/00, OTK 2001, nr 7, poz. 211; wyrok TK z dnia 10 lipca 2007 r., SK 50/06, OTK-A 2007, nr 7, poz. 75; wyrok TK z dnia 9 lipca 2009 r., SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108; wyrok TK z dnia 4 listopada 2014 r., SK 55/13, OTK-A 2014, nr 10, poz. 110; wyrok TK z dnia 15 października 2002 r., SK 6/02, OTK-A 2002, nr 5, poz. 65; L. Bosek, *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r. (sygn. akt SK 25/07)*, „Przegląd Sejmowy” 2008, nr 6, s. 242–252; J. Potrzebszcz, *Godność człowieka w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, vol. 15(1), s. 27, 45; I.J. Bišta, *Zasada poszanowania godności człowieka i jej wpływ na interpretację konstytucyjnego uregulowania praw i wolności jednostki*, [w:] *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP*, t. 1: *Idee i zasady przewodnie konstytucyjnej regulacji wolności i praw jednostki w RP*, red. M. Jabłoński, Warszawa 2010, s. 361–363; T. Smoczyński, *Rodzina i prawo rodzinne w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 11–12, s. 186. Odmienne: wyrok SN z dnia 16 grudnia 2009 r., I CSK 160/09, Legalis nr 214592; L. Urbanek, *Pojęcie godności człowieka w Konstytucji RP z 1997 roku a problem definicji*, „Prawa Człowieka” 2000, nr 7, s. 67. Tak wyrok TK z dnia 9 października 2001 r., SK 8/00, OTK 2001, nr 7, poz. 211; wyrok TK z dnia 10 lipca 2007 r., SK 50/06, OTK-A 2007, nr 7, poz. 75; wyrok TK z dnia 9 lipca 2009 r., SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108; wyrok TK z dnia 4 listopada 2014 r., SK 55/13, OTK-A 2014, nr 10, poz. 110. Szerzej: L. Bosek, *Glosa do wyroku...*, s. 242–252.

²⁰ Tak wyrok TK z dnia 23 lutego 2010 r., P 20/09, OTK-A 2010, nr 2, poz. 13; H. Izdebski, *Godność i prawa człowieka w nauczaniu Jana Pawła II. Wykład inauguracyjny roku akademickiego 2005/2006 na Wydziale Prawa i Administracji UW*, „Studia Iuridica” 2006, vol. 45, s. 298; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2008, s. 80.

oraz aksjologiczną („źródło wolności i praw”) podstawę dla porządku prawnego.²¹ Godność człowieka można zatem pojmować na dwóch płaszczyznach: prawa i wartości.²² Jako wartość determinuje proces wykładni Konstytucji RP²³ oraz pozwala na sformułowanie innych wartości (np. wolności, ochrony życia człowieka), na których opiera się cały porządek konstytucyjny.²⁴ Ma zasadnicze znaczenie „dla zbudowania aksjologii obecnych rozwiązań konstytucyjnych”²⁵, chociaż sama pozostaje poza lub ponad prawem.²⁶

Z kolei w ujęciu normatywnym godność człowieka występuje jako konstytucyjne prawo podmiotowe o samoistnym znaczeniu prawnym. Przybiera postać żądania do „uszanowania przez organy władzy publicznej człowieka, jego wolności, autonomii i określonej pozycji w społeczeństwie”²⁷ oraz wyznacza sposób postępowania w razie naruszenia godności.²⁸ W tym kontekście znamienne znaczenie ma art. 30 zd. 2 Konstytucji RP, który wskazuje na formalne zobowiązanie władzy publicznej do ochrony²⁹ oraz poszanowania³⁰ godności człowieka przed wszelkimi jej naruszeniami i zagrożeniami.

²¹ P. Sarnecki, *Idee przewodnie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, „Przegląd Sejmowy” 1997, nr 5, s. 13.

²² Zob. wyrok TK z dnia 28 października 2015 r., K 21/14, OTK-A 2015, nr 9, poz. 152; wyrok TK z dnia 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54; wyrok TK z dnia 9 lipca 2009 r., SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108; wyrok TK z dnia 24 lutego 2010 r., K 6/09, OTK-A 2010, nr 2, poz. 15; wyrok TK z dnia 5 marca 2003 r., K 7/01, OTK-A 2003, nr 3, poz. 19. Szerzej: M. Granat, *op. cit.*, s. 12–19; K. Complak, *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5, s. 41 i n.; A. Redelbach, *Natura praw człowieka. Strasburskie standardy ich ochrony*, Toruń 2001, s. 218 i n.

²³ Zob. wyrok TK z dnia 30 września 2008 r., K 44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126.

²⁴ K. Complak, *op. cit.*, s. 43; K. Woryna, *Reklama uchylająca godności człowieka*, „Monitor Prawniczy” 2001, nr 16, s. 826; wyrok TK z dnia 23 lutego 2010 r., P 20/09, OTK-A 2010, nr 2, poz. 13; wyrok TK z dnia 12 grudnia 2005 r., K 32/04, OTK-A 2005, nr 11, poz. 132.

²⁵ Wyrok TK z dnia 30 września 2008 r., K 44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126; wyrok TK z dnia 30 października 2006 r., P 10/06, OTK-A 2006, nr 9, poz. 128 (zgodnie z którym „godność tworzy rdzeń wszystkich szczegółowych wolności i praw jednostki, co oznacza, że nie można ograniczyć tych praw w taki sposób, który mógłby prowadzić do jednoczesnego naruszenia godności człowieka”).

²⁶ Tak M. Granat, *op. cit.*, s. 13; J. Kuciński, *O Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku. Kompendium*, Warszawa 2014, s. 122.

²⁷ Tak wyrok TK z dnia 28 czerwca 2016 r., K 31/15, Legalis nr 1467536.

²⁸ Tak określana godność stanowiła wzorzec konstytucyjnych w sprawach o sygn. akt: K 11/00, SK 48/05 oraz K 6/09.

²⁹ Ochrona godności człowieka wiąże się z tzw. zewnętrznymi działaniami władz publicznych, które powinny zagwarantować, by podmioty stosunków społecznych nie naruszały godności innych osób. Zob. wyrok TK z dnia 9 lipca 2009 r., SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108; L. Garlicki, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 3, Warszawa 2003, s. 17–19.

³⁰ Poszanowanie godności człowieka należy rozumieć nie tylko jako zakaz podejmowania przez władze publiczne działań, które naruszałyby godność człowieka, lecz także jako nakaz podejmowania przez władze publiczne takich działań, które ochronią jednostkę przed sytuacjami nie do pogodzenia z jej godnością. Tak wyrok TK z dnia 9 lipca 2009 r., SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108;

Wskazuje się, że „działania władz publicznych powinny z jednej strony uwzględniać istnienie pewnej sfery autonomii, w ramach której człowiek może się w pełni realizować społecznie, a z drugiej działania te nie mogą prowadzić do tworzenia sytuacji prawnych lub faktycznych odbierających jednostce poczucie godności”.³¹ W rezultacie „przedmiotem prawa do godności jest, w najogólniejszym ujęciu, stworzenie (zagwarantowanie) każdemu człowiekowi takiej sytuacji, by miał możliwość autonomicznego realizowania swojej osobowości, ale przede wszystkim by nie stawał się przedmiotem działań ze strony innych (szczególnie władzy publicznej) i nie stanowił tylko instrumentu w urzeczywistnianiu ich celów”.³² Istota godności wyraża się więc w poszanowaniu autonomii człowieka. Naruszenie godności powoduje ograniczenie (a niekiedy nawet pozbawienie) autonomii³³. O ile istniejąca między nimi zależność zdaje się być niepodważalna, o tyle utożsamianie ich ze sobą nie jest rozwiązaniem trafnym.³⁴

Godność jest źródłem autonomii, natomiast autonomia jest zasadniczym, wręcz fundamentalnym elementem godności. Z istoty godności wynika posiadana przez człowieka autonomia, którą należy postrzegać jako źródło dla samookreślenia i samodecydowania. Wydaje się, że godność to *conditio sine qua non* autonomii, ponieważ nadaje ona człowiekowi odrębną i zarazem nadrzędną wobec wszelkich innych podmiotów charakterystykę, a ponadto nakazuje traktowanie go – zawsze i w każdej sytuacji – jako istotę ludzką. Pozwala to na uznawanie i respektowanie tych cech, które stanowią o człowieczeństwie i wpływają na podmiotowe traktowanie człowieka. W rezultacie autonomia wyraża podmiotowość człowieka postrzeganą jako możliwość stanowienia o sobie i swoim postępowaniu.

Konkludując, autonomia jest związana z naturą człowieka, dlatego traktuje się ją jako wartość podstawową, która współokreśla, czym jest godność. Z punktu

L. Garlicki, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 17–19; B. Banaszak, *Prawa człowieka i obywatela...*, s. 59.

³¹ Wyrok TK z dnia 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54; wyrok TK z dnia 28 października 2015 r., K 21/14, OTK-A 2015, nr 9, poz. 152; wyrok TK z dnia 25 lipca 2013 r., P 56/11, OTK-A 2013, nr 6, poz. 85; wyrok TK z dnia 7 marca 2007 r., K 28/05, OTK-A 2007, nr 3, poz. 24.

³² Wyrok TK z dnia 7 marca 2007 r., K 28/05, OTK-A 2007, nr 3, poz. 24. Szerzej: wyrok TK z dnia 9 lipca 2009 r., SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108.

³³ Naruszenie godności następuje wtedy, gdy „człowiek stawałby się wyłącznie przedmiotem działań podejmowanych przez władzę”, czyli w sytuacji gdy byłby traktowany w sposób przedmiotowy, a nie podmiotowy (tzw. depersonifikacja). Zob. wyrok TK z dnia 7 marca 2007 r., K 28/05, OTK-A 2007, nr 3, poz. 24; wyrok TK z dnia 30 września 2008 r., K 44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126; K. Pierzchała, *System probacji. Niezależność i godność człowieka w kontekście reintegracji społecznej*, „Probacja” 2015, nr 2, s. 119–120; A. Baładynowicz, *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2011, s. 236.

³⁴ Zob. B. Chyrowicz, *Bioetyka. Anatomia sporu*, Kraków 2015, s. 114–118.

widzenia aksjologii stanowi jej uzasadnienie i potwierdzenie. Godność chroni istotę człowieczeństwa, natomiast autonomia ją wyraża.

Istnienie wielu aspektów znaczeniowych pojęcia godności człowieka³⁵ umożliwia precyzyjne określenie istoty jej naruszeń w konkretnych sytuacjach. Wskazuje się, że „jako wartość wewnętrzna sama w sobie jest nienaruszalna, ale jednak wymagany szacunek może być naruszony poprzez zachowanie, które lekceważy albo narusza naturalny status odpowiedzialności osobowej nosiciela wartości”.³⁶ Ustawodawca ma więc za zadanie chronić człowieka przed nieosobowym traktowaniem.³⁷ Podobne stanowisko przyjmuje Trybunał Konstytucyjny, wskazuje bowiem, że „godność człowieka jako nienaruszalna nie zostaje utracona nawet przez zachowanie się w sposób »niegodny«. Nie można jej odebrać żadnej istocie ludzkiej. Wynikające z niej uprawnienie do domagania się szacunku może być jednak przedmiotem naruszeń”.³⁸ Naruszyć można więc godność osobowościową.³⁹

³⁵ Istnieją pewne – wyraźne – rozbieżności w zakresie stosowanej terminologii, gdy chodzi o „godność osobowościową”, „godność osobistą” i „godność osobową”. O ile w literaturze rozróżnia się wspomniane pojęcia, o tyle w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego zdarza się, że „godność osobową” utożsamia się z „godnością osobowościową”. Szerzej na ten temat zob. zwłaszcza: M. Granat, *op. cit.*, s. 21. W literaturze wyróżnia się również „godność ugruntowaną w okolicznościach życia” (dotyczy to warunków zewnętrznych, jak np. działania innych ludzi, a także warunków podmiotowych, jak np. możliwość wolnego i rozumianego działania w określony sposób) oraz „godność kulturową”. Zob. M. Piechowiak, *op. cit.*, s. 343, 347–348; D. Pietrzyk, *Godność osoby ludzkiej we współczesnej biomedycynie a system prawny*, [w:] *Współczesne wyzwania bioetyczne*, red. L. Bosek, M. Królikowski, Warszawa 2010, s. 108; G. Kryszew, K. Prokop, *Aksjologia polskiej Konstytucji*, Warszawa 2017, s. 227; hasło *Godność*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny*, red. W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski, Warszawa 2009, s. 165; A. Szostek, *Wokół godności, prawdy i miłości*, Lublin 1995, s. 45; M. Ossowska, *Normy moralne w obronie godności człowieka*, „Etyka” 1969, nr 5, s. 8; L. Bosek, *W sprawie projektu nowelizacji art. 30 i art. 38 Konstytucji i zgodności z Konstytucją RP projektu ustawy z dnia 30 marca 2004 r. o świadomym rodzicielstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 3, s. 143; K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986, s. 30; J.J. Mrozek, *Godność osoby ludzkiej jako źródło praw człowieka i obywatela*, „Civitas et Lex” 2014, nr 1, s. 43; T. Styczeń, *Prawa o osobie: godność osobista wobec godności osobowej. Odpowiedź Tadeuszowi Szkolutowi*, „Ethos” 1997, nr 2–3, s. 249; wyrok TK z dnia 1 września 2006 r., SK 14/05, OTK-A 2006, nr 8, poz. 97; wyrok TK z dnia 22 lutego 2005 r., K 10/04, OTK-A 2005, nr 2, poz. 17; wyrok TK z dnia 14 lipca 2003 r., SK 42/01, OTK-A 2003, nr 6, poz. 63; wyrok TK z dnia 10 lipca 2007 r., SK 50/06, OTK-A 2007, nr 7, poz. 75; wyrok TK z dnia 5 marca 2003 r., K 7/01, OTK-A 2003, nr 3, poz. 19.

³⁶ A. Kość, *Podstawy filozofii prawa*, Lublin 2005, s. 157.

³⁷ J. Potrzebszcz, *Godność człowieka w orzecznictwie...*, s. 36.

³⁸ Wyrok TK z dnia 5 marca 2003 r., K 7/01, OTK-A 2003, nr 3, poz. 19.

³⁹ Godność osobowościowa oznacza „najbliższą temu, co może być określane prawem osobistości, obejmującym wartości życia psychicznego każdego człowieka oraz te wszystkie wartości, które określają podmiotową pozycję jednostki w społeczeństwie i które składają się, według powszechnej opinii, na szacunek należny każdej osobie. Oczywiście, jedynie godność w tym drugim znaczeniu może być przedmiotem naruszenia, może być »dotknięta« przez zachowania innych osób oraz regulacje prawne” (*ibidem*; podobnie: wyrok TK z dnia 1 września 2006 r., SK 14/05, OTK-A 2006, nr 8, poz. 97).

godność osobistą⁴⁰ i godność utrwaloną w okolicznościach życia, a godność osobowa⁴¹ pozostaje nienaruszalna.

Zaproponowany podział sprzyja poszanowaniu godności, zwłaszcza w ramach art. 23 Kodeksu cywilnego, a ponadto wpływa na cywilnoprawną ochronę dóbr osobistych. Znajduje to odzwierciedlenie w stanowisku prezentowanym przez piśmiennictwo i orzecznictwo.⁴² Twierdzi się, że godność człowieka jest dobrem źródłowym.⁴³ Szczególny charakter godności wiąże się z nadaniem statusu dobra osobistego wyłącznie tym wartościom, które stanowią jego przejaw. W rezultacie stanowi ona nie tylko źródło wolności i praw człowieka i obywatela, lecz także wszystkich dóbr osobistych. Z tego względu w art. 21 projektu Kodeksu cywilnego z 2008 r. godność człowieka uzyskała status samoistnego dobra podlegającego ochronie cywilnoprawnej.⁴⁴ W uzasadnieniu do projektu wskazano, że „zasadne jest wyodrębnienie godności jako dobra osobistego podlegającego ochronie cywilnoprawnej”, chociaż nie wydaje się „konieczne uregulowanie, w którym – za Konstytucją – byłaby powtórzona myśl o doniosłej, »źródłowej« roli godności

⁴⁰ Godność osobista jest cechą osobową, która wyraża się w poczuciu własnej wartości. Traktowana jako dobre imię podmiotu, może występować w powiązaniu z konkretną rolą społeczną, jaką pełni dana osoba. Zob. J.J. Mrozek, *op. cit.*, s. 43.

⁴¹ W ujęciu aksjologiczno-ontologicznym (osobowym) godność to „wartość transcendentna, pierwotna wobec innych praw i wolności człowieka (dla których jest źródłem), przyrodzona i niezbywalna – towarzyszy człowiekowi zawsze i nie może być naruszona ani przez prawodawcę, ani przez określone czyny innych podmiotów. W tym znaczeniu człowiek zawsze zachowuje godność i żadne zachowania nie mogą go tej godności pozbawić ani jej naruszyć” (wyrok TK z dnia 5 marca 2003 r., K 7/01, OTK-A 2003, nr 3, poz. 19).

⁴² A. Olejniczak, Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2019, s. 163; M. Safjan, *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, nr 1, s. 226–228; uchwała SN w składzie siedmiu sędziów z dnia 18 października 2011 r., III CZP 25/11, OSCN 2012, nr 2, poz. 15; wyrok SN z dnia 5 listopada 2008 r., I CSK 164/08, Legalis nr 553460; wyrok SN z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 431/06, Legalis nr 83967; wyrok SN z dnia 2 października 2007 r., II CSK 269/07, Legalis nr 88045.

⁴³ Tak L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej...*, s. 343.

⁴⁴ Zgodnie z art. 21 projektu nowego Kodeksu cywilnego z 2008 r.: „Godność i inne dobra osobiste człowieka, w szczególności życie, zdrowie, nieetykalność i integralność, wolność, cześć, swoboda sumienia, stan cywilny, wizerunek, pseudonim, tajemnica korespondencji, prywatność, osiągnięcia twórcze, kult pamięci osoby zmarłej, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach”. Podobną regulację zawiera projekt Kodeksu cywilnego z 2015 r., który wśród dóbr osobistych bezpośrednio po „życiu” wymienia „godność”. Zob. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z komentarzem członków zespołu problemowego KKPC*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2017, s. 28; wyrok SN z dnia 27 czerwca 2012 r., IV CSK 389/11, Legalis nr 551906; wyrok SA w Łodzi z dnia 9 czerwca 2016 r., I ACa 1467/15, Legalis nr 1508809. Podobnie: B. Dobrowolska, *Prawa pacjenta – podstawa prawna i etyczna oraz analiza wybranych praw*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Warszawa 2009, s. 331.

względem innych dóbr osobistych”.⁴⁵ Dlatego regulacja kodeksowa traktuje godność jako jeden z typów dóbr osobistych, choć wprost wskazuje, że jest to „dobro pierwsze wśród równych”.⁴⁶

Doniosła rola godności wobec innych wartości, praw oraz wolności człowieka i obywatela pozwala uznać ją za kategorię transcendentną, która podlega bezwzględnej ochronie. Jako dobro niemajątkowe o charakterze przyrodzonym pozostaje pod ochroną Konstytucji RP oraz prawa prywatnego i publicznego. Dlatego przepisy dotyczące dóbr osobistych i ich ochrony przed naruszeniem powinny być odczytywane właśnie z perspektywy godności, na co wyraźnie wskazuje orzecznictwo.⁴⁷

POSZANOWANIE GODNOŚCI CZŁOWIEKA W ORZECZNICTWIE SĄDU NAJWYŻSZEGO STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI

Podjmując rozważania nad kwestią poszanowania godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, należy kilka słów poświęcić analizie ewolucji pojmowania idei godności człowieka.⁴⁸ Nie da się zaprzeczyć, że pojawiające się konflikty rasowe, walka z niewolnictwem,⁴⁹ a także walka o równouprawnienie kobiet⁵⁰ stały się podstawą przemian społecznych.⁵¹ To z kolei przyczyniło się do podjęcia dyskusji na temat miejsca godności w systemie politycznym, myśli polityczno-prawnej i orzecznictwie Sądu Najwyższego USA.⁵²

Obecnie obserwujemy tendencję do traktowania godności jako wartości uniwersalnej, która stanowi fundament dla międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka.⁵³ Należy jednak zauważyć, że godność nie zawsze była w ten sposób postrzegana. Przed 1943 r. była ona uznawana za ideę filozoficzną, a niekiedy nawet za ideę polityczną.⁵⁴ Natomiast w okresie 1776–1942 zauważalny jest wyraźny spadek jej znaczenia. Nawet Konstytucja Stanów Zjednoczonych nie odwołuje się bezpośrednio do godności, wspomina jedynie o honorze (*dignities*). Jednakże

⁴⁵ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, red. A. Flisek, Warszawa 2009, s. 40, 23.

⁴⁶ L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej...*, s. 343.

⁴⁷ Zob. wyrok TK z dnia 10 grudnia 2013 r., U 5/13, OTK-A 2013, nr 9, poz. 136.

⁴⁸ Zob. M. Urbańczyk, *Idea godności człowieka w orzecznictwie...*, s. 24, 74–77.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 90–99.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 85–90.

⁵¹ R.R. Ludwikowski, Michał Urbańczyk, *Idea godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki* [Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2019, ss. 389], „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2020, nr 1, s. 257.

⁵² M. Urbańczyk, *Idea godności człowieka w amerykańskiej kulturze i doktrynie prawnej*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2016, vol. 15(2), s. 194.

⁵³ Podobnie *ibidem*.

⁵⁴ Idem, *Idea godności człowieka w orzecznictwie...*, s. 350.

w wyroku z 1793 r. w sprawie *Chisholm v. Georgia* sąd przyjął, że państwo jako wytwór człowieka swoją istotę czerpie z wrodzonej człowiekowi godności.⁵⁵ W ten sposób po raz pierwszy godność uznana została za wartość przyrodzoną człowiekowi. Natomiast dopiero w kodeksie Liebera wprost wskazano, że godność jest podstawą dla całego systemu politycznego i prawnego, a wolność obywatelska ma za zadanie ją chronić i jej sprzyjać.⁵⁶

Z kolei w okresie od końca XVIII, przez cały XIX i cztery pierwsze dekady XX w. idea godności człowieka wpływała na myśl polityczno-prawną, a w samym orzecznictwie Sądu Najwyższego USA występowała sporadycznie – jeśli już, to nawiązując do niej pośrednio. Przełom nastąpił w związku ze sprawą *McNabb v. United States* z 1943 r., gdzie po raz pierwszy uznano, iż godność to wartość fundamentalna dla demokratycznego społeczeństwa.⁵⁷ Tym samym godność jako kategoria prawna pojawiła się w orzecznictwie przed powstaniem międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka. Za sprawą wspomnianego wyroku, jak również m.in. za sprawą *Beebe v. State*,⁵⁸ *Union Pacific Railway Co. v. Botsford*,⁵⁹ *Skinner v. Oklahoma ex el. Williamson*,⁶⁰ *In re Yamashita*,⁶¹ *Steele v. Louisville & Nashville Railroad Co.*,⁶² *Korematsu v. United States*,⁶³ *Harris v. United States*,⁶⁴ *Brown v. Board of Education of Topeka*,⁶⁵ *Trop v. Dulles*,⁶⁶ *Cruzan v. Director, Missouri Department of Health*,⁶⁷ *Planned Parenthood of Southeastern Pa. v. Casey*,⁶⁸ *Hamdi v. Rumsfeld*,⁶⁹ *McDonald v. Chicago*,⁷⁰ podjęto dyskusję na temat tego, czy istnieje amerykańska doktryna godności człowieka.⁷¹ Aby właściwie odpowiedzieć na to pytanie, kluczowe wydaje się być odniesienie do dwóch kwestii: po pierwsze, co należy rozumieć przez tzw. amerykańską doktrynę godności człowieka; po drugie, w jaki sposób należy ją definiować.

⁵⁵ Idem, *Idea godności człowieka w amerykańskiej kulturze...*, s. 194.

⁵⁶ Idem, *Idea godności człowieka w orzecznictwie...*, s. 78.

⁵⁷ *McNabb v. United States*, 318 U.S. 332 (1943).

⁵⁸ *Beebe v. State*, 6, Ind. 501 (1855), za: M. Urbańczyk, *Idea godności człowieka w orzecznictwie...*, s. 100.

⁵⁹ *Union Pacific Railway Co. v. Botsford*, 141 U.S. 250 (1891).

⁶⁰ *Skinner v. Oklahoma ex el. Williamson*, 316 U.S. 535 (1942).

⁶¹ *In re Yamashita*, 327, U.S. 1 (1946).

⁶² *Steele v. Louisville & Nashville Railroad Co.*, 323 U.S. 192 (1944).

⁶³ *Korematsu v. United States*, 323 U.S. 214 (1944).

⁶⁴ *Harris v. United States*, 331 U.S. 145 (1947).

⁶⁵ *Brown v. Board of Education of Topeka*, 347 U.S. 483 (1954).

⁶⁶ *Trop v. Dulles*, 356 U.S. 86 (1958).

⁶⁷ *Cruzan v. Director, Missouri Department of Health*, 497 U.S. 261 (1990).

⁶⁸ *Planned Parenthood of Southeastern Pa. v. Casey*, 505 U.S. 833 (1992).

⁶⁹ *Hamdi v. Rumsfeld*, 542 U.S. 507 (2004).

⁷⁰ *McDonald v. Chicago*, 561 U.S. 742 (2010).

⁷¹ M. Urbańczyk, *Idea godności człowieka w orzecznictwie...*, s. 276 i n., zwłaszcza s. 353.

Z reguły idea godności człowieka pojawiała się w precedensowych wyrokach Sądu Najwyższego USA dotyczących m.in. ochrony praw i wolności człowieka i obywatela.⁷² Dla przykładu należy wskazać sprawy: *Heart of Atlanta Motel, Inc. v. United States*,⁷³ *Goldberg v. Kelly*⁷⁴ czy *Atkins v. Virginia*.⁷⁵ Rozumienie i znaczenie godności zmieniało się wraz z każdym z tych orzeczeń. Wpływ na ten stan rzeczy miały m.in. transformacje społeczne, wydarzenia historyczne, a także ewolucja tradycji polityczno-prawnej. Orzecznictwo Sądu Najwyższego USA w pewien sposób odzwierciedlało te przemiany,⁷⁶ co w pewien sposób tłumaczy zróżnicowanie w zakresie rozumienia godności człowieka na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat.⁷⁷ Niemniej nie wyklucza to istnienia swoistej doktryny godności człowieka ukształtowanej przez orzecznictwo Sądu Najwyższego USA.⁷⁸

Naturalnie w ramach tej doktryny⁷⁹ istnieją odmienne sposoby postrzegania godności, a nawet konkurujące ze sobą koncepcje. Jednakowoż można wyróżnić „pewien [wspólny] trzon poglądów”.⁸⁰ Obejmuje on kwestie roli oraz funkcji, jaką godność pełni w określonej rzeczywistości prawnej. Trzeba bowiem wyraźnie podkreślić, że orzecznictwo Sądu Najwyższego USA potwierdza, iż wprowadzone przez *Bill of Rights* poprawki były niezbędne.⁸¹ Dzięki nim z jednej strony zagwarantowano silniejszą ochronę godności, z drugiej zaś godność stała się swoistym impulsem do zmian.

Dla amerykańskiej doktryny godność jest: po pierwsze, źródłem praw i wolności człowieka i obywatela; po drugie, wartością, na której opiera się system prawa. Wpływa ona na rozstrzygnięcia sądów amerykańskich (nie tylko Sądu Najwyższego) w sprawach dotyczących wolności słowa, dyskryminacji rasowej, niewolnictwa, prawa do małżeństw jedнопłciowych, prawa do ochrony życia prywatnego, prawa do przerywania ciąży. Ponadto jako fundament dla systemu prawa podlega ona szczególnej ochronie państwa. Bez wątpienia nie jest to zadanie łatwe, zwłaszcza że działania władzy publicznej powinny być w taki sposób kształtowane, by nie naruszały istoty godności. Jednocześnie obowiązkiem państwa jest zagwarantowanie każdemu człowiekowi ochrony godności przed jej pogwałceniem przez inne podmioty.

W świetle powyższych uwag wydaje się, że można mówić o samodzielnie ukształtowanej idei godności człowieka. Przez wzgląd na orzecznictwo Sądu Najwyższego

⁷² *Ibidem*, s. 348.

⁷³ *Heart of Atlanta Motel, Inc. v. United States*, 379 U.S. 241 (1964).

⁷⁴ *Goldberg v. Kelly*, 397 U.S. 254 (1970).

⁷⁵ *Atkins v. Virginia*, 536 U.S. 304 (2002).

⁷⁶ M. Urbańczyk, *Idea godności człowieka w orzecznictwie...*, s. 74 i n.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 34–35.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 353, 279 i n.

⁷⁹ Doktryna traktowana jako zbiór poglądów na danych temat, w tym przypadku na temat godności.

⁸⁰ M. Urbańczyk, *Idea godności człowieka w orzecznictwie...*, s. 353.

⁸¹ Zob. zwłaszcza: *Furman v. Georgia*, 408 U.S. 238 (1972); *Trop v. Dulles*, 356 U.S. 86 (1958).

USA godność stała się wartością podstawową, która niezależnie od pochodzenia etnicznego, wyznania, wieku czy poglądów przysługuje człowiekowi w sposób pierwotny – z samego faktu istnienia. Obok autonomii i wolności jest ona uznawana za gwarancję ochrony podstawowych praw i wolności. Jako wskazówka interpretacyjna przyczyniła się ona do odrzucenia modelu paternalistycznego działania państwa wobec obywateli. To z kolei wpłynęło na sposób postrzegania człowieka, który przestał być traktowany jako przedmiot i zaczął być traktowany jako podmiot prawa.

O POTRZEBIE WYODRĘBNIENIA IDEI GODNOŚCI CZŁOWIEKA W ORZECZNICTWIE SĄDU NAJWYŻSZEGO AMERYKI

Powyższe rozważania należy uzupełnić o refleksję na temat monografii poświęconej idei godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Ameryki. W pierwszej mierze należy podkreślić, że wybór tematu monografii zasługuje na uznanie, i to mimo faktu, że problematyka godności człowieka była już przedmiotem wypowiedzi doktryny⁸². Niemniej praca dr. hab. M. Urbańczyka, prof. UAM, jest pierwszym w Polsce opracowaniem o charakterze monograficznym dotyczącym ustalenia miejsca, jakie godność człowieka zajmuje w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA.⁸³ Podjęty temat jest bogaty w problemy teoretyczne i praktyczne, z którymi Autor umiejętnie się zmierzył. Wartością pracy jest jej ponadczasowy charakter, a zawarte w niej rozważania są niezwykle aktualne. Jest to szczególnie zauważalne w kontekście niedawnej śmierci G. Floyda czy D. McAtee'a.

Atutem pracy jest przeprowadzona przez Autora analiza idei godności człowieka na płaszczyźnie takich zagadnień jak np. dyskryminacja rasowa i niewolnictwo,⁸⁴ emancypacja kobiet, prawo do milczenia podejrzanego, prawo do samodzielnej obrony, prawo do ochrony prywatności czy prawo do godnej śmierci. W tym celu Autor posłużył się imponującą liczbą orzeczeń Sądu Najwyższego USA, sięgając jednocześnie do literatury.⁸⁵

Za interesujące należy uznać przemyślenia Autora w zakresie konfliktu oraz synergii idei godności człowieka i wolności słowa. Zazwyczaj naruszenie godności człowieka wiąże się z realizacją wolności słowa. Co ciekawe, podjęte badania prowadzą do zupełnie innego, aczkolwiek słusznego wniosku, że godność jest „wartością wspierającą wolność”, która przejawia się w „wolności dyskusji”.⁸⁶ Stąd też „zamiast

⁸² Zamiast wielu zob. Ł. Machaj, *Wypowiedzi symboliczne w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA*, Wrocław 2011.

⁸³ M. Urbańczyk, *Idea godności człowieka w orzecznictwie...*, s. 9.

⁸⁴ Od dawna znane są przypadki naruszania godności grup etnicznych w Stanach Zjednoczonych, zwłaszcza Afroamerykanów, na co Autor wielokrotnie zwraca uwagę.

⁸⁵ Zob. M. Urbańczyk, *Idea godności człowieka w orzecznictwie...*, s. 348, 357–361, 363–378.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 207.

potencjalnego konfliktu dwóch wartości, mamy w tym wypadku ich [godności i wolności] silne powiązanie”.⁸⁷ Niemniej, na co wyraźnie zwraca uwagę Autor, tylko swoboda wypowiedzi, która jest szeroko pojmowana, „da się pogodzić z godnością każdego z ludzi”.⁸⁸

W monografii trafnie zaakcentowano rolę godności w kształtowaniu regulacji poszczególnych dziedzin krajowego prawa stanowionego Stanów Zjednoczonych. Liczne przykłady sfer, w których godność odgrywała istotną rolę normatywną, jedynie utwierdzają czytelnika w przekonaniu, że stanowi ona normę norm. Nie wyłącza to jednak problemów związanych z właściwym postrzeganiem godności. Swoboda terminologiczna, jaka występuje w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, powoduje, że bardzo często idea godności jest utożsamiana z ideą godności człowieka, co nie jest zabiegiem właściwym.⁸⁹ Autor, mierząc się z tym problemem, wprowadził pojęcie „godność jednostki”, niestety bez precyzyjnego określenia znaczenia tego zwrotu. Co prawda, zaznaczył we wprowadzeniu,⁹⁰ że praca nie ma na celu wprowadzania własnych propozycji definicyjnych, jednakże sama ocena piśmiennictwa i orzecznictwa amerykańskiego podejmującego kwestię godności nie wydaje się wystarczająca.

Konkluzywność rozważań zawartych w monografii jest jej bardzo dodatnią cechą. Niemniej wypada zastanowić się nad tym, aby w niektórych miejscach rozwinąć publikację o wątki prawnoporównawcze (np. w odniesieniu do prawa do śmierci z godnością⁹¹ o analizę art. 20–22 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta oraz art. 30–32 Kodeksu Etyki Lekarskiej albo prawo do ochrony prywatności o szczegółową analizę art. 41 i 47 Konstytucji RP – wzmianka na temat tych przepisów nie wydaje się wystarczająca⁹²), nie czyniąc z metody komparatystycznej metody wiodącej, tylko uzupełniająco. Ponadto można nieco skrócić część pracy poświęconą normatywnym śladom idei godności człowieka w początkach pierwszej nowożytnej demokracji liberalnej, w której Autor pisze bardzo ogólnie o godności, wprowadzając czytelnika w temat.

Wątpliwości czytelnika mogą pojawić się w związku z konkluzją pracy, w której mowa jest m.in. o tym, że „amerykańskie postrzeganie godności człowieka, w wielu miejscach odmiennie od europejskich doświadczeń, może przyczynić się do złagodzenia tego kryzysu [kryzysu wartości] przez podkreślenie autonomii jednostki i powiązanie godności człowieka z naturalnym prawem każdego »do bycia panem swojego losu«, z jednoczesnym podkreśleniem odpowiedzialności za

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 207, 354.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 33.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 34–35.

⁹¹ *Zob. ibidem*, s. 226.

⁹² *Zob. ibidem*, s. 146, 244.

swoje czyny, która także jest bezpośrednio związana z człowiekiem i jego bezcenną wartością”. W takim ujęciu, *prima facie*, godność traktowana jest przez Autora jako wartość odrębna od autonomii i wolności (tzn. niejako niezwiązana z nimi). Wydaje się jednak, że godność to *conditio sine qua non* wspomnianych wartości. Godność jest źródłem (pewnym spoiwem) wszystkich wartości, na których opiera się współczesny system prawa amerykańskiego. Dlatego można przyjąć, że naruszenie którejkolwiek z wartości wiąże się z jednoczesnym naruszeniem godności człowieka.

W świetle powyższych uwag, niekiedy polemicznych, należy stwierdzić, że monografia bez wątpienia poszerza stan dotychczasowej wiedzy na temat amerykańskiej idei godności człowieka prezentowanej w judykaturze. Poruszone w niej problemy badawcze z pewnością będą stanowiły punkt wyjścia do dalszej dyskusji naukowej.

PODSUMOWANIE

Trudności związane z pojęciem i konstrukcją godności człowieka potęguje jej wieloznaczne oraz złożone znaczenie prawne. Równie istotny wpływ na ten stan rzeczy mają doktryna filozoficzna i myśl polityczno-prawna, które skądinąd decydują o sposobie rozumienia tego pojęcia. Dlatego w zależności od kontekstu godność postrzegana jest jako „norma norm”, wartości, prawo podmiotowe, a niekiedy nawet dobro osobiste. Przez swoje uniwersalne poparcie zajmuje centralne miejsce wśród wartości prawnie chronionych i społecznie uznawanych. Godność bowiem potwierdza wyjątkowość, szczególność, a także indywidualizm każdego człowieka. Bez wątpienia wywiera wpływ na sposób postrzegania człowieka w społeczeństwie, szczególnie na jego podmiotowość. Dotyczy to zarówno polskiego, jak i amerykańskiego systemu prawnego. Dlatego każdy z tych systemów prawnych powinien w możliwie największym stopniu gwarantować ochronę godności człowieka.

Nie da się zaprzeczyć, że w wielu sytuacjach przedmiotem rozstrzygania przez sądy, zarówno polskie, jak i amerykańskie, jest właśnie kwestia naruszenia godności człowieka. To z kolei stanowi asumpt do dalszych dyskusji i polemik naukowych na temat potrzeby wprowadzenia nowych, bardziej skutecznych rozwiązań legislacyjnych, których celem jest ochrona godności. Postęp technologiczny, obecne trendy społeczne oraz zupełnie nowe sposoby postrzegania człowieka sprzyjają naruszaniu tej wartości. Zdarza się nawet, że jest ona błędnie utożsamiana z wolnością czy autonomią. Tym bardziej należy z aprobatą odnieść się do coraz częściej powstających publikacji poświęconych tej wartości.⁹³

⁹³ Zob. zwłaszcza: L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej...*, passim; J. Koziński, *O godności człowieka*, Warszawa 1977, passim; *Godność człowieka jako kategoria prawa...*, passim; *Zagadnienia godności człowieka*, red. J. Czerkawski, Lublin 1994, passim; *Normatywny wymiar...*, passim.

Dotychczasowe rozważania czynią potrzebę wyraźnego podkreślenia roli i znaczenia godności. Zarówno w odniesieniu do polskiego, jak i w odniesieniu do amerykańskiego systemu prawnego kluczowe znaczenie ma orzecznictwo. To rozstrzygnięcia sądów powszechnych przyczyniły się do obecnego kształtu, jaki przypisuje się godności. Naturalnie dorobek judykatury nie wyłącza wciąż pojawiających się problemów, związanych m.in. z precyzyjnym ustaleniem, czym jest godność. Niemniej każdy z rozpatrywanych stanów faktycznych przyczynił się w mniejszym albo większym stopniu do wskazania funkcji, jaką godność pełni. Przede wszystkim godność jest fundamentem polskiego i amerykańskiego systemu prawnego. Ponadto stanowi źródło wszystkich praw i wolności człowieka i obywatela. Znajduje swoje aksjologiczne uzasadnienie w wartościach konstytucyjnych, stanowiąc ich wyraźny komponent. Łączy ze sobą wolność, prywatność, nietykalność cielesną i integralność. Dlatego ochrona godności jest możliwa również w ramach gwarancji konstytucyjnych i ustawowych dotyczących wspomnianych wartości. Jest to szczególnie widoczne na tle orzecznictwa polskiego Trybunału Konstytucyjnego oraz amerykańskiego Sądu Najwyższego.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Andrzejczak H., *Filozoficznoprawne podstawy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Roczniki Filozoficzne” 1966, vol. 14(2).
- Balandynowicz A., *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2011.
- Banaszak B., *Prawa człowieka i obywatela w nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 1997, nr 5.
- Banaszak B., *Unia Europejska jako wspólnota wartości*, „Przegląd Sejmowy” 2014, nr 4.
- Banaszak B., Jabłoński M., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, red. J. Boć, Wrocław 1998.
- Biśta I.J., *Zasada poszanowania godności człowieka i jej wpływ na interpretację konstytucyjnego uregulowania praw i wolności jednostki*, [w:] *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP*, t. 1: *Idee i zasady przewodnie konstytucyjnej regulacji wolności i praw jednostki w RP*, red. M. Jabłoński, Warszawa 2010.
- Bosek L., *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r. (sygn. akt SK 25/07)*, „Przegląd Sejmowy” 2008, nr 6.
- Bosek L., [w:] *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Bosek L., [w:] *System Prawa Medycznego*, t. 1: *Instytucje prawa medycznego*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2018.
- Bosek L., *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012.
- Bosek L., *Ochrona godności człowieka w prawie Unii Europejskiej a konstytucyjne granice przekazywania kompetencji państwa*, „Przegląd Sejmowy” 2008, nr 2.
- Bosek L., *W sprawie projektu nowelizacji art. 30 i art. 38 Konstytucji i zgodności z Konstytucją RP projektu ustawy z dnia 30 marca 2004 r. o świadomym rodzicielstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 3.

- Chmaj M., [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2016.
- Chmaj M., *Konstytucyjna zasada godności człowieka i praktyka jej stosowania w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Dylematy praw człowieka*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2008.
- Chyrowicz B., *Bioetyka. Anatomia sporu*, Kraków 2015.
- Complak K., *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przeegląd Sejmowy” 1998, nr 5.
- Dobrowolska B., *Prawa pacjenta – podstawa prawna i etyczna oraz analiza wybranych praw*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Warszawa 2009.
- Dobrzeński K., [w:] *Lexykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, red. M. Balcerzak, S. Sykuna, Warszawa 2010.
- Fleszer D., *Godność i prywatność osoby w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2015, nr 1.
- Garlicki L., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 3, Warszawa 2003.
- Garlicki L., [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 1: *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Godność człowieka jako kategoria prawna (Opracowania i materiały)*, red. K. Complak, Wrocław 2001.
- Granat M., *Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna*, „Państwo i Prawo” 2014, z. 8.
- Gronowska B., *Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. Z. Witkowski, A. Bień-Kacała, Toruń 2015.
- Guz T., *O naturze wrodzonej godności człowieka*, [w:] *Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012.
- Hajduk R., *Współczesne zagrożenia godności ludzkiej według adhortacji apostołowskiej Jana Pawła II Ecclesia in Europa*, [w:] *Godność człowieka i rodziny*, red. W. Nowak, M. Tunkiewicz, Olsztyn 2007.
- Hasło: *Godność*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny*, red. W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski, Warszawa 2009.
- Izdebski H., *Godność i prawa człowieka w nauczaniu Jana Pawła II. Wykład inauguracyjny roku akademickiego 2005/2006 na Wydziale Prawa i Administracji UW*, „Studia Iuridica” 2006, vol. 45.
- Jedlecka W., *Godność człowieka jako podstawa aksjologiczna porządku prawa Unii Europejskiej*, [w:] *Współczesne koncepcje ochrony wolności i praw podstawowych*, red. A. Bator, M. Jabłoński, M. Maciejewski, K. Wójtowicz, Wrocław 2013.
- Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, red. A. Flisek, Warszawa 2009.
- Kość A., *Podstawy filozofii prawa*, Lublin 2005.
- Kozielecki J., *O godności człowieka*, Warszawa 1977.
- Krukowski J., *Zasada poszanowania godności ludzkiej i prawa do życia w biomedycynie w prawie międzynarodowym*, [w:] *Ius et Lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002.
- Kryszeń G., Prokop K., *Aksjologia polskiej Konstytucji*, Warszawa 2017.
- Kuciński J., *O Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku. Kompendium*, Warszawa 2014.
- Ludwikowski R.R., *Michał Urbańczyk, Idea godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki [Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2019, ss. 389]*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2020, nr 1.

- Machaj L., *Wypowiedzi symboliczne w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA*, Wrocław 2011.
- Majkrzak H., *Godność i niegodność człowieka*, Kraków 2009.
- Mazurek F.J., *Godność człowieka a prawa człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1980, vol. 8.
- Mazurek F.J., *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001.
- Morawska E.H., *Prawa konstytucyjne człowieka i obywatela Rzeczypospolitej Polskiej a prawa podstawowe Unii Europejskiej. Analiza porównawcza*, „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 1.
- Mrozek J.J., *Godność osoby ludzkiej jako źródło praw człowieka i obywatela*, „Civitas et Lex” 2014, nr 1.
- Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012.
- Olejniczak A., Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2019.
- Orzeszyna K., *The Right to Natural and Dignified Death*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2020, vol. 29(4), DOI: <https://doi.org/10.17951/sil.2020.29.4.221-232>.
- Ossowska M., *Normy moralne w obronie godności człowieka*, „Etyka” 1969, nr 5, DOI: <https://doi.org/10.14394/etyka.240>.
- Piechowiak M., *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999.
- Pierzchała K., *System probacji. Niezależność i godność człowieka w kontekście reintegracji społecznej*, „Probacja” 2015, nr 2.
- Pietrzyk D., *Godność osoby ludzkiej we współczesnej biomedycynie a system prawny*, [w:] *Współczesne wyzwania bioetyczne*, red. L. Bosek, M. Królikowski, Warszawa 2010.
- Potrzeszcz J., *Godność człowieka w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, vol. 15(1).
- Potrzeszcz J., *Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna*, „Państwo i Prawo” 2014, z. 8.
- Redelbach A., *Natura praw człowieka. Strasburskie standardy ich ochrony*, Toruń 2001.
- Retterer S., *Pojęcie godności w obowiązującym i przyszłym prawie wspólnotowym*, [w:] *Godność człowieka jako kategoria prawna (Opracowania i materiały)*, red. K. Complak, Wrocław 2001.
- Safjan M., *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, nr 1.
- Sarnecki P., *Idee przewodnie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, „Przegląd Sejmowy” 1997, nr 5.
- Smyczyński T., *Rodzina i prawo rodzinne w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 11–12.
- Sozański J., *Prawa człowieka w Unii Europejskiej po traktacie Lizbońskim*, Warszawa–Poznań 2010.
- Strugała R., [w:] *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z komentarzem członków zespołu problemowego KKPC*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2017.
- Styczeń T., *Prawa o osobie: godność osobista wobec godności osobowej. Odpowiedź Tadeuszowi Szkolutowi*, „Ethos” 1997, nr 2–3.
- Szostek A., *Wokół godności, prawdy i miłości*, Lublin 1995.
- Urbanek L., *Pojęcie godności człowieka w Konstytucji RP z 1997 roku a problem definicji*, „Prawa Człowieka” 2000, nr 7.
- Urbańczyk M., *Idea godności człowieka w amerykańskiej kulturze i doktrynie prawnej*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2016, vol. 15(2), DOI: <https://doi.org/10.15290/mhi.2016.15.02.13>.
- Urbańczyk M., *Idea godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Poznań 2019.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2008.

- Witkiewicz M., *Rozważania wokół art. 30 Konstytucji RP (aspekt medyczny konstytucyjnej zasady godności człowieka)*, „Przegląd Sejmowy” 2001, nr 6.
- Wojcieszak A., *Autonomia pacjenta z zaburzeniami psychicznymi*, Warszawa 2021.
- Wojtyczek K., *Ochrona godności człowieka, wolności i równości przy pomocy skargi konstytucyjnej w polskim systemie prawnym*, [w:] *Godność człowieka jako kategoria prawna (Opracowania i materiały)*, red. K. Complak, Wrocław 2001.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986.
- Woryna K., *Reklama uchylająca godności człowieka*, „Monitor Prawniczy” 2001, nr 16.
- Zagadnienia godności człowieka*, red. J. Czerkowski, Lublin 1994.
- Zajadło J., *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, nr 2.
- Zoll A., *Godność człowieka jako źródło wolności i praw*, [w:] *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga jubileuszowa ku czci Profesor Alicji Grześkowiak*, red. A. Dębiński, M. Gałązka, R.G. Hałas, K. Wiak, Lublin 2006.

Akty prawne

- Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. 1974, nr 23, poz. 90 ze zm.).
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202/389, 2016).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Konwencja o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526 ze zm.).
- Konwencja Rady Europy o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny przyjęta dnia 4 kwietnia 1997 r. w Oviedo.
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 169).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167).
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 10 grudnia 1948 r.
- Traktat o Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202/13, 2016), wersja skonsolidowana.
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. 2020, poz. 685 ze zm.).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentyisty (t.j. Dz.U. 2020, poz. 514 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (t.j. Dz.U. 2020, poz. 849 ze zm.).

Orzecznictwo

- Atkins v. Virginia*, 536 U.S. 304 (2002).
- Beebe v. State*, 6, Ind. 501 (1855).
- Brown v. Board of Education of Topeka*, 347 U.S. 483 (1954).
- Cruzan v. Director, Missouri Department of Health*, 497 U.S. 261 (1990).
- Furman v. Georgia*, 408 U.S. 238 (1972).
- Goldberg v. Kelly*, 397 U.S. 254 (1970).
- Hamdi v. Rumsfeld*, 542 U.S. 507 (2004).
- Harris v. United States*, 331 U.S.145 (1947).

- Heart of Atlanta Motel, Inc. v. United States*, 379 U.S. 241 (1964).
In re Yamashita, 327, U.S. 1 (1946).
Korematsu v. United States, 323 U.S. 214 (1944).
McDonald v. Chicago, 561 U.S. 742 (2010).
McNabb v. United States, 318 U.S. 332 (1943).
Planned Parenthood of Southeastern Pa. v Casey, 505 U.S. 833 (1992).
Skinner v. Oklahoma ex el. Williamson, 316 U.S. 535 (1942).
Steele v. Louisville & Nashville Railroad Co., 323 U.S. 192 (1944).
Trop v. Dulles, 356 U.S. 86 (1958).
Union Pacific Railway Co. V. Botsford, 141 U.S. 250 (1891).
Postanowienie TK z dnia 6 listopada 2008 r., P 5/07, OTK-A 2008, nr 9, poz. 163.
Uchwała SN w składzie siedmiu sędziów z dnia 18 października 2011 r., III CZP 25/11, OSCN 2012, nr 2, poz. 15.
Wyrok SA w Łodzi z dnia 9 czerwca 2016 r., I ACa 1467/15, Legalis nr 1508809.
Wyrok SN z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 431/06, Legalis nr 83967.
Wyrok SN z dnia 2 października 2007 r., II CSK 269/07, Legalis nr 88045.
Wyrok SN z dnia 5 listopada 2008 r., I CSK 164/08, Legalis nr 553460.
Wyrok SN z dnia 16 grudnia 2009 r., I CSK 160/09, Legalis nr 214592.
Wyrok SN z dnia 27 czerwca 2012 r., IV CSK 389/11, Legalis nr 551906.
Wyrok TK z dnia 15 listopada 2000 r., P 12/99, OTK 2000, nr 7, poz. 260.
Wyrok TK z dnia 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54.
Wyrok TK z dnia 9 października 2001 r., SK 8/00, OTK 2001, nr 7, poz. 211.
Wyrok TK z dnia 15 października 2002 r., SK 6/02, OTK-A 2002, nr 5, poz. 65.
Wyrok TK z dnia 5 marca 2003 r., K 7/01, OTK-A 2003, nr 3, poz. 19.
Wyrok TK z dnia 14 lipca 2003 r., SK 42/01, OTK-A 2003, nr 6, poz. 63.
Wyrok TK z dnia 7 stycznia 2004 r., K 14/03, OTK-A 2004, nr 1, poz. 1.
Wyrok TK z dnia 22 lutego 2005 r., K 10/04, OTK-A 2005, nr 2, poz. 17.
Wyrok TK z dnia 12 grudnia 2005 r., K 32/04, OTK-A 2005, nr 11, poz. 132.
Wyrok TK z dnia 20 marca 2006 r., K 17/05, OTK-A 2006, nr 3, poz. 30.
Wyrok TK z dnia 1 września 2006 r., SK 14/05, OTK-A 2006, nr 8, poz. 97.
Wyrok TK z dnia 30 października 2006 r., P 10/06, OTK-A 2006, nr 9, poz. 128.
Wyrok TK z dnia 7 marca 2007 r., K 28/05, OTK-A 2007, nr 3, poz. 24.
Wyrok TK z dnia 10 lipca 2007 r., SK 50/06, OTK-A 2007, nr 7, poz. 75.
Wyrok TK z dnia 30 września 2008 r., K 44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126.
Wyrok TK z dnia 9 lipca 2009 r., SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108.
Wyrok TK z dnia 23 lutego 2010 r., P 20/09, OTK-A 2010, nr 2, poz. 13.
Wyrok TK z dnia 24 lutego 2010 r., K 6/09, OTK-A 2010, nr 2, poz. 15.
Wyrok TK z dnia 22 stycznia 2013 r., P 46/09, OTK-A 2013, nr 1, poz. 3.
Wyrok TK z dnia 25 lipca 2013 r., P 56/11, OTK-A 2013, nr 6, poz. 85.
Wyrok TK z dnia 10 grudnia 2013 r., U 5/13, OTK-A 2013, nr 9, poz. 136.
Wyrok TK z dnia 4 listopada 2014 r., SK 55/13, OTK-A 2014, nr 10, poz. 110.
Wyrok TK z dnia 28 października 2015 r., K 21/14, OTK-A 2015, nr 9, poz. 152.
Wyrok TK z dnia 28 czerwca 2016 r., K 31/15, Legalis nr 1467536.

ABSTRACT

This article presents a synthetic analysis of human dignity from the perspective of Polish guarantees of its protection and the case law of the Supreme Court of the United States of America. There is no doubt that human dignity has always aroused interest on the part of representatives of the legal science and judiciary. There have been many attempts to define dignity and define the roles it plays in the legal system. A scientific polemic about its significance for political and legal thought was also often undertaken. More than once, it has been identified with a specific philosophical or political idea, often treated as an “empty phrase”. The purpose of this article is to present, on the one hand, the current legislative solutions aimed at ensuring proper protection of dignity in the Polish legal system, and, on the other hand, the way dignity is perceived in the jurisprudence of the US Supreme Court. The reason for undertaking the analysis of this extremely important issue is the monograph devoted to the idea of human dignity in the jurisprudence of the US Supreme Court, which the author presents for reflection. All considerations are crowned with a summary in which the author attempts to answer the question whether the previous jurisprudence assigns the proper function and role to human dignity.

Keywords: human dignity; protection of dignity; idea of human dignity; legal system; Polish legal system; jurisprudence of the US Supreme Court